

Nádházi Lajos

Az úttörőmozgalom Nógrád megyében (1946—1960)

Az indítékokról

Negyedszázados a gyermekek szeretetétől áthatott felnőttek elismerését és megbecsülését kiérdemlő úttörőmozgalom. A társadalom tagjainak gondoskodását, áldozatkészségét élvező nagyszerű gyermekszervezetekben — csak Nógrád megyében több mint hetvenezer gyermek nevelődött az elmúlt 25 évben.

A Magyar Úttörőmozgalom néhány év alatt hazánk fontos politikai és pedagógiai tényezőjévé vált. Negyedszázados tevékenységével, eredményeivel kivívta a gyermekeinkért, jövőnkért felelősséget érző emberek tiszteletét, jelentősen gazdagította a szocialista gyermeknevelés hazai és nemzetközi gyakorlatát, elméletét.

E nagyszerű mozgalom hatóereje, politikai és pedagógiai jelentősége szinte kötelez bennünket — úttörővezetőket — az úttörőszervezetek leglényegesebb tevékenységét, eredményeit tükröző tények összegyűjtésére, feldolgozására, közkinccsé tételére.

Az úttörőszervezetek többéves tevékenységének, megnyilvánulásainak feltárása, értékelése — bármilyen szervezeti méretben vagy probléma kiemelésével történik — sok szempontból előnyös lehet társadalmi életünkre, a gyermekek nevelésére, az úttörőmozgalom további fejlődésére.

E gondolatokat szem előtt tartva, megyei folyóiratunk lehetőségein belül megkíséreltem megyénk úttörőszervezetei első 15 évének rövid — főleg eseménytörténetét — felvázolni.

Az úttörőmozgalom első lépései Nógrádban

A felszabadulásunkat követő első hónapokban a Magyar Kommunista Párt megyénkben is, elsősorban az élet megindulásával, az élelem biztosításával, a demokratikus társadalmi rendszer megszervezésével foglalkozott. A gyermekek számára az élelmet, ruházatot, az iskolák és nevelőlakások helyreállításával a tanulás elemi feltételeit igyekezett megteremteni.

Amíg a párt e fontos feladatokat végezte, addig a reakció a társadalom visszahúzó erőire támaszkodva, tömegbefolyása megtartása érdekében megyénk több helységében újjászervezte a háború előtt és alatt működött gyermekszervezeteket (szívgárda, cserkészlet stb.)

A gyermekek demokratikus szellemű, iskolán kívüli szervezett nevelésével — főleg az ipari medencében — a MADISZ-ban ifjú kommunisták foglalkoztak. Salgótarjánban a MADISZ vezetősége 1946. május 21-én elhatározta, hogy úttörőszervezetet alakít. Az év utolsó hónapjaiban már úttörőszervezetek működnek Salgón, Zagyva-

rónán, Baglyasalján, Salgótarjánban, a salgótarjáni bányánál és Kazáron. E gyermek-szervezetek a születésük pillanatától aktívan tevékenykedtek. A bányai úttörők jégpálya létesítésével téli sportolási lehetőséget teremtettek. — Kazáron gyermekotthon építésénél segítettek. Salgón nagy sikerrel mutatták be a Jancsi és Juliska mesejátékot.

A MKP Nógrád megyei Bizottságán dolgozó ifjúsági titkár, a MADISZ észak- és délnógrádi vezetői 1947. első hónapjaiban tovább folytatják az úttörőszervezetek alakítását. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1947. január 8-án keletkezett 17491. sz. rendelete megnyitotta előttük az iskolák kapuit is. A rendeletet követően Salgótarján központjában egy helyen, a gimnáziumban kezdtek el iskolai úttörőcsapat létrehozását. Ebbe a szervezetbe kívánták beolvasztani a bánya területén működő úttörőket, szervezést indítottak a polgári és az acélgyári iskolák tanulói között.

Az első úttörőcsapatok szoros kapcsolatot tartottak fenn a párttal, társadalmi szervekkel, vállalatok vezetőivel, így jelentős erkölcsi és anyagi támogatásban részesültek. A jelentős társadalmi gondoskodás mellett Salgótarjánban és közvetlen környezetén, az úttörőszervezetek nagy népszerűségüket elsősorban a változatos tevékenységükkel vívták ki. A gyermekek kedvelték a hasznos alkotó munkát, a kulturális és sporttevékenységet, a demonstrációkra készülést. Vonzó hatású volt a nyári tábortri előkészület. A bányai úttörőcsoport 35 tagja ezen a nyáron már az Ipoly mellett táborozott.

Az úttörőmozgalom központja 1947. május 24-26-án tartott országos értekezleten értékelte az első időszak tapasztalatait és határozatot hozott a csapatok szilárdítására, a vezetők tájékozottságának növelésére. Az értekezletet követően kiadott „Úttörővezető” folyóirat, a nyári vezetőképző táborok, a szeptember 22-én megtartott országos úttörővezetői megbeszélés megyénk úttörővezetőinek is hasznos útmutatást, erőt adott mozgalmi tevékenységük végzéséhez.

Június 20-án Balassagyarmaton Dr. Szalkai Zoltán vezetésével, október 25-én Salgótarjánban városi vezetőségek kezdtek el tevékenységüket. Így az év utolsó hónapjaiban a működő úttörőcsapatok rendezték soraikat, megszilárdultak.

Megyénkben 1947. év végén már életképes csapatok működtek Baglyasalján, Balassagyarmaton, Etes-Amália telepen, Kisterenye-bányatelepen, a mai Rákóczi-telepen, Kazáron, Salgóbányán, Salgótarjánban a gimnáziumban, az állami és leányiskolában, Szirákon, Szokolyán, Zagyvarónán és Zagyvapálfalván. Az első úttörőcsapatokat olyan nevelők, ifjak szervezték és vezették, akik felismerték a demokratikus gyermekszervezet pedagógiai szükségességét és bátran építettek az együtt gondolkodó, hasonlóan érző nevelőtársakra, szülőkre, ifjúsági szervezetekre, társadalmi vezetőkre, és mindenekelőtt a Pártra.

Az úttörők célkitűzése kezdettől az igaz hazafiságra, a világ minden dolgozójával való együttérzésre épült. Az „úttörő” elnevezés, amely a szovjet pionírok nevének magyar megfelelője, kifejezésre juttatta, hogy a világ gyermekeivel jó testvéri viszonyt kívánnak kiépíteni. A negyvennyolcas szabadságharc emlékeit idézte és tudatosította az „Előre” köszöntés és az első időben még hiányzó úttörő indulót helyettesítő — előre jelszót is tartalmazó — „Csatadal”. Petőfire és a márciusi forradalomra emlékeztetett az úttörő 12 pontba foglalt haza és nép iránti kötelesség is. Egészen az 1848 forradalmi hagyománya állt az úttörőnevelés középpontjában, figyelembevéve, hogy a felszabadult magyar nép a szabadságharc célkitűzéseit váltotta valóra. Az első csapatokat a magyar szabadságharcok hőseiről Petőfiről, Kossuthról, Szondiról, Rákóczi-ról, Zrínyi Ilonáról, Ságváriról nevezték el.

Az úttörőmozgalom ilyen nemes célkitűzések ellenére sem harc nélkül született. A szervezetek megalakítása, tevékenysége az iskolához közvetlenül megküldött V. K. M. rendeletet követően is sok nehézségbe ütközött. Elsősorban az egyházi reakció igyekezett minden eszközt felvonultatva támadni.

A pártnak, az úttörővezetőknek — kezdetben — igen sok tévhitet kellett eloszlatni egy-egy megmozdulás előtt. Előfordult, hogy kirándulásra azért nem engedték gyermekeiket egyes tudatlanabb szülők, mert a bomlasztó elemek a legképtelenebb vádakot szórtak a szervezetre és vezetőire.

Az első úttörőszervezetek a reakciós erők bomlasztó tevékenysége ellenére megérsődtek, vonzóvá váltak, a gyermekek és a népi demokratikus rendszerünket őszin-

tén támogató szülők, nevelők számára. Az úttörőcsapatok megszilárdulásának a párt és társadalmi erők támogatása mellett legfontosabb tényezői a vezetők képzése, közös tapasztalataik feldolgozása, hasznosítása, a mozgalom progresszív programja és vonzó szervezeti keretei voltak.

Az úttörőmozgalom terebélyesedését, erősödését, tartalmi tisztulását, formai gazdagítást — 1947 utolsó és 1948 első hónapjaiban — jól segítette a centenáriumi év jegyében (1947. november 1-én) meghirdetett Kongresszusi verseny. Az öt feladatkörnek — kultur-, sport-, jótanulás-, sajtóverseny — teljesítése sok izgalmas foglalkozást, örömet jelentett vezetőknek, gyermekeknek.

A kongresszusi verseny során mind gyakrabban találkozhattunk az úttörők tetteivel. A salgótarjáni 100. sz. Petőfi Sándor úttörőcsapat 1948. március 7-én megyénkben első, mintát adó avatását követően több úttörőszervezetben (Salgó, Zagyaróna stb.) rendeztek külsőségekben is tetszetős úttörőavatást. A centenáriumi ünnepeken (Baglyasalja, Balassagyarmat, Kisterenye, Salgótarján stb.,) a tavaszi ifjúsági szemléken (Kisterenye, Salgótarján) már helyet kérnek a fehér inges, kék nyakkendőes úttörők. Baglyasalján a műhelymunkák végzésére alkalmas helyiség kialakításán 1000 munkaórát dolgoztak az úttörők.

A változatos és mozgalmas úttörőélet hatására 1948. áprilisában már 36 úttörőszervezet működött a megyében.

Az úttörőszervezetek számszerű növekedése, erősödése következtében a Magyar Ifjúság Népi szövetsége kezdeményezésére — 1948. április 9-én — az úttörővezetők és cserkészvezetők közös megállapodásban kérték, hogy a gyermekek demokratikus meggyőződésű és szocialista érzesű egyenekké nevelése érdekében egyesítsék a két mozgalmat.

A nőgrádi úttörőszervezetek tevékenységének eredményeit legmegbízhatóbban jelzik az 1948. május 24-26-án Budapesten megrendezett Első Országos Úttörő Konferencia elismerései. A Népligetben megrendezett kongresszusi sportversenyen Rónabányatelep úttörő labdarúgó csapata a negyedik helyezést érte el.

A konferencia záróján — május 26-án — kiemelkedő munkájáért „Petőfi Erdemrend”-et adományoztak Nagy Imre salgótarjáni úttörővezetőnek, és a salgótarjáni 100. sz. Petőfi Sándor úttörőcsapatnak. Emlékzászlóval tüntették ki Salgótarján város és Kisterenye községet. Elismerésben részesítették Fenyvesi József, Palumbi Ida, Gárdonyi Aurél, Chmell Jolán, Szabó Klára úttörővezetőket. A konferencia Chmell Anna és Nagy Imre csapatvezetőket megválasztotta országos vezetőségi tagnak.

Az Országos Konferencia progresszív határozatainak megvalósításához nagy lelkesedéssel kezdtek az úttörővezetők. Munkájukat a gyermekek nyári táborozásának előkészítésére, a szervezeti élet megszilárdítására irányították. Több csapat — közöttük a salgótarjáni központi iskola 60 fiú és 60 leány úttörője Salgóbánya-telepen táborozott. Mátraverebélyen augusztus 20-án úttörőket avattak. A megnövekedett számú úttörőcsapatok munkájának szervezésével a MINSZ Központi Vezetősége Nagy Imre úttörő megyei titkárt bízta meg.

Az úttörőszervezetek tömeges alakulása, megszilárdítása

Az országgyűlés 1948. június 16-án az iskolák államosításával történelmi igazságot tett. Másnap az izzó hangulatú Országos Pedagógus Nagygyűlés a gyermekek nevelését célzó határozatában állást foglalt az úttörőmozgalom széles körű szervezése mellett. E történelmi jelentőségű döntések az úttörőszervezetek előtt törvényesen is megnyitották valamennyi iskola kapuit s lehetőséget teremtettek a népi demokratikus rendszerünkhöz vonzódó nevelőknek, alkotó vágyuk, pedagógiai képességük úttörőszervezeten belüli gyümölcsöztetésére.

Az államosítást követően a MINSZ Megyei Titkárság az Országos Úttörő Konferencia döntésére alapozott úttörővezetőképző táborok szervezésével a vármegyei tanfelügyelőség a 3393/1948. sz. levelével készítette elő az úttörőszervezetek iskolán belüli működését.

Megyénk tanárai és tanítói az általános politikai körülményeket megértve, a MINSZ titkárságok és a tanfelügyelőség segítségével élve, az első úttörőcsapatok eredményeit hasznosítva Bujáktól — Rétságig egymást követve hozták létre az úttörő-szervezeteket.

A tanfelügyelőség 1949. május 3-i jelentése szerint egy félév alatt a csapatok száma 92-ről 163-ra emelkedett. Június 19-én Salgótarjánban több mint 200 úttörő tett fogadalmat. Ezekben a napokban a balassagyarmati járásban 813, a salgótarjániban 2361 a szirákiban 1350 felavatott úttörő volt.

Az úttörőmozgalom szélesedése, szilárdulása lehetővé tette a reakciós eszméket plántáló egyházi gyermekszervezetek teljes felszámolását, a cserkészcsapatok megszüntetését.

A számbelileg növekvő és szervezetenként erősödő úttörőcsapatokban 1949 tavaszáig kialakultak a gyermekmozgalmi tevékenység főbb területei. A létrejöttük körülményeiből eredően részt vállaltak minden lényeges társadalmi megmozdulásból.

Politikai jellegű tevékenységük változatai között fontos helyet foglalt el a nemzeti és nemzetközi ünnepeink — március 15, április 4, május 1 stb. — jelentőségéhez méltó megrendezése. Az egyszerűen fogalmazott dokumentumok „díszes felvonulás, mozgalmi dalok éneklése, kultúrműsor, sportrendezvények” kifejezések sok izgalmas élményt, lázas készülődést takarnak.

Az úttörők aktívan vettek részt a népünket érintő jelentősebb politikai eseményekben. A salgótarjáni Rákóczi úti iskola úttörői 1948. október 16-án ünnepélyesen búcsúztatták a Kossuth Akadémiára induló fiatalokat. Az 1949. évi választások előkészítéseként — műsorok betanulása szavazóhelyiségek díszítése, első választók köszöntése stb. — a gyermekek ezrei ismerkedtek meg a népünk életét érintő nagy eseményekkel.

A politikai megmozdulásokban való közvetlen részvétel a jelentős nevelőhatás ellenére sem értékelhető teljesen pozitívan. A gyermekek harmonikus fejlődéséért felelősséget érzők mind több helyen figyelték aggodva a gyermekek tanulmányi előmenetelét.

Az Országos Úttörőközpont a jelzéseket figyelembe véve 1949. március 21—22-én ösztönző értekezleten értékelte a csapatok helyzetét és az úttörővezetők figyelmét ráirányította az iskolai tanulásra, a fegyelem megszilárdítására. A V. K. M. 1949. április 1-én a 92.565/1949. sz. levélben intézkedett, hogy az értekezlet határozatát valamennyi általános iskola pedagógusa és úttörője megismerje. Nógrád-Hont vármegye Tanfelügyelősége a V. K. M. utasítást 1949. április 11-én szó szerint továbbította az iskolák igazgatóihoz.

Az úttörőcsapatok a határozatot követően egyre többet foglalkoztak a gyermekek fő tevékenysége — iskolába járás, tanulás, fegyelem — segítségével. A tanulás segítése úttörőszervezeteinknek ettől az időtől kezdve több évig legfontosabb — időnként minden más tevékenységet háttérbe szorító — feladatává vált. A hiányzások, bukáások csökkentése, a tanulás szorgalmazása, késések minimálisra csökkentése — formális elemek ellenére — hasznos szolgálatot tett az iskolának e terhes közoktatási örökségű megyében.

Ezekben az években — a tanulás segítése mellett — igen jelentős volt az iskolák és csapatotthonok építése érdekében folytatott tevékenység. Szirákon, Csitáron, iskolaujjáépítésre, Nagybatonyban fizikai szertár gazdagítására készültek az úttörők. Gazdagon bontakozott ki az úttörők kulturális és művészeti tevékenysége. Verseik, dalaik, táncaik az új világot hirdették, eredményeinket dicsérték. Az 583. sz. Kistényebányatelepi úttörőcsapat fúvószenekara 1948. december 23-án megtartotta első szereplését, egy év múlva már Budapesten szórakoztatta a VIT résztvevőit. Zenekar alakult Balassagyarmaton is. Szinte minden csapatban volt művészeti csoport.

Rendkívül változatos volt a csapatok sportélete is. Az első úttörők még ma is — mint családapák — lelkesen beszélnek az öntevékeny szervezett csapatok közötti labdarúgó, asztalitenisz és sakk vetélkedőkről, melyekhez zsebpénzükből, a haldákon gyűjtött szénből biztosították a legelemibb eszközöket. Ekkor kezdték a megyében meghonosítani a röplabdajátékot. A salgótarjáni járás csapatai 1948. októberében 4

ágból — labdarúgás, röplabda, asztalitenisz, sakk — sportversenyt szerveztek. Az 1949. április 4-én megindított „Munkára Harcra Kész” sportmozgalomba a tanulóifjúság 60 %-a bekapcsolódott.

Az úttörőszervezetek ezekben az években nyáron is intenzíven dolgoztak. Lelkesen készültek a VIT-re. Könyveket olvastak, dalokat tanultak, ismerkedtek a Lenini Komszomol és pionír szervezetekkel, ajándékokat készítettek, közös munkával teremtették meg az utazási költségeket. A VIT-en résztvevők, a küldöttségeket fogadók kitörőhözhatóan őrzik a szavakkal ki nem fejezhető nagyszerű élményeket. A VIT hatását 1400 úttörőnél fokozta az ország legszebb tájain létesített nyári táborok izgalma.

Az eredmények mellett az úttörőmozgalomban megtalálhatók voltak az uniformizálás mechanizálás is, a személyi kultusz első jeleivel. A központi apparátus bürokratizálódott, munkamódszerében eluralkodott a túlzott instruálás, gyakori értekezlettartás, körlevélgyártás, behatárolt szempontok szerinti számonkérés. A csapatokban és az apparátusban szaporodtak a mechanikus felajánlások, százalékos, formális gyermeknyilatkozatok.

Az úttörőszervezetek a kezdeti időszak nehézségeit, a jelentős befolyással bíró visszahúzó erőket csak a párt-, állami és társadalmi szervezetek segítségével tudták legyőzni. A mozgalom kiépülésében jelentős szerepe volt az 1948. év második felétől fokozatosan létrejövő apparátusnak Nagy Imre, Kruppa Dezső, Vadkerty Lóránt megyei tikárnak, Bargár Ödön Balassagyarmat városi, Havasi László balassagyarmati, Békési Szilárd rétsági, Pál Sándor salgótarjáni, Zilahy Sándor szécsényi, Varsányi Árpád sziráki, Réthy Lajos szobi járási és Tamási Aladár, Molnár Lajos Salgótarján városi úttörőtitkárnak.

Úttörők az egységes ifjúsági szövetségben

A Magyar Ifjúság Népi Szövetsége társadalmi hivatásának megfelelően, következetesen munkálkodott az egységes ifjúsági szervezetek megteremtésén. Az ifjúság jelentős részét érintő előkészítő folyamat az úttörőmozgalomban is éreztette hatását. A MINSZ bizottságok mind többet foglalkoztak az úttörőszervezetekkel. Az ifjúságok egyre jelentősebb segítséget nyújtottak az úttörőcsapatoknak. Egyes rétegszervezetek 1949. június 18-19-én ünnepélyesen átvették soraikba az úttörőket. Együtt készültek a VIT-re elkísérték az úttörőket a nyári táborokba, Balassagyarmaton és Salgótarjánban az ifik csapatzászlóval ajándékozták meg a csapatokat. A központi vezetőképző táborokban nagy számban képeztek ki 4—6 hetes tanfolyamokon úttörő-íflvezetésre, munkás- és parasztfiatalokat.

A nagyszámú ifivezető beáramlása természetesen indította el a — később még többször fellángoló — vitát az ifik szerepével, arányával kapcsolatban. Több helyen az a tévhit terjedt el, hogy az ifjúság munkások tömeges képzésével a pedagógusokat kívánják kiszorítani a mozgalmából, nem ismerték fel az ifivezetők munkabárállításának előnyeit.

Az egyesítő kongresszusra készülve az úttörőcsapatokban nagyarányú tagtoborzás kezdődött. Ugrásszerűen növekedett a létszám, több kisebb csapatnál szinte minden tanuló automatikusan úttörő lett. E tömegesítés igen nagy vitát váltott ki az úttörővezetők körében. Néhányan — főleg, akik előzőleg kapcsolatban voltak a cserkész szervezettel — szót emeltek a kislétszámú elit szervezetek mellett.

Az ifjúsági szervezeti tagságra való előkészítés szükségszerűen tűzte napirendre az úttörő élet demokratizmusát, az úttörőtanácsok létrehozását, az önkormányzat fejlesztését, illetve megerősítését.

A társadalom más szférájából mechanikusan átvett kongresszusi verseny központilag kiadott sémája és a tanulmányi verseny ösztönzött az úttörő rajok munkájának fejlesztésére. A gyakori körlevelek, „rajgyűlés”-anyagok szinte készítettek az elsődleges közösség, az őrsi élet elsorvasztására. Ezzel kezdetét vette a mozgalomban többször is visszatérő probléma, az őrsi és raj-tevékenység helyes arányai körüli vita.

Ilyen eredményekkel és problémákkal terhesen érkeztek el az úttörőszervezetek az egységes ifjúsági szervezetbe.

Az egységesítést közvetlenül előkészítő küldöttválasztó gyűlésekre az úttörők minden helységbe képviselőt küldtek, vagyis a DISZ létrehozásában formálisan is részt vettek.

A DISZ létrejöttével — 1950. június 17—18. — úttörőmozgalmunk az egységes ifjúsági szövetség közvetlen irányítása alá került. Munkaformái, főleg az elsők között alakult csapatokban Balassagyarmat, Salgótarján városokban és az iparmedencében — tovább gazdagodtak. 1950. nyarán, a nyári táborozást az Ifjúturista Mozgalom keretében szélesítették. Megyénk számára fenntartott két turistahelyen, Diósjenőn és Szolokon — 280 úttörő táborozott. Ezenkívül a megyében több mint 20 hétfévi tábor működött. Több csapat — Baglyasalja, Salgó, Zagyvaróna stb. — 40-50 úttörővel 10-14 napos önálló tábort szervezett. Ebben az évben táboroztak először úttörők — közöttük Macsuda Anna salgói pajtás — a Szovjetunióban, Artyckben. A táborozók száma nem gyors ütemben, de évenként fokozatosan gyarapodott.

A DISZ központi szervei 1959 őszétől az iskolai tanulás formális segítségére (tantárgyi rajgyűlés, felajánlás, százalékolás, tanulópár, békemegbízatus stb.) erőteljes szorgalmazása mellett ösztönzést adtak a tanulást kiegészítő munkaformák alkalmazására. Ezekben az években — az úttörőmozgalom irányításával — széles körben elterjedtek a szakkörök. Megyénkben 1950 májusában még csak 31, két év múlva pedig 210 szakkör működött. Az olvasómozgalom kibontakoztatása jól szolgálta az olvasás megszerkesztését. Az órán kívüli ismeretterjesztéssel előtérbe került a természettudományos nevelés. 1953-ban 115 úttörőcsapatban szerveztek ismeretterjesztő sorozatot.

A DISZ irányításával az úttörőszervezetekben élénk politikai, erkölcsi nevelés folyt. A mozgalom 1951-től különösen nagy gondot fordított az úttörőjelképek nevelőerejének felhasználására. Igen sok Nógrád megyei csapatnál ezekben az években kezdtek szorgalmazni a zászlók, dobok, kürtök beszerzését, az úttörőegyenruha, vörös nyakkendő viselését.

Ezekben az években soha nem látott mértékű öltött az úttörőknek a társadalom javára végzett közhasznú munkája. Járdákat építettek, csatornát, legelőt tisztítottak, gyógynövényt, mákgubót, kalászt és nagytömegű hulladékot gyűjtöttek. Évente 15-20 facsemétét ültettek a megyében.

Mozgalmunk szempontjából e korszak legjelentősebb eseménye a salgótarjáni úttörőház létrehozása volt. Az 1952. márciusában megnyitott otthon 15 szakkörének 35 csoportjában fejlődhetek munkásvárosunk gyermekei. Itt működött — Krajnák Tibor vezetésével — a város első gyermekkönyvtára. A ház tanulószobájában naponta 80-100 olyan tanuló kapott tanári segítséget, kiknek szülei dolgoztak, vagy többen voltak testvérek.

Az úttörőmozgalom a DISZ irányításával egyre nagyobb figyelmet fordított a vezetők nevelésére, képzésére.

Kísérlet történt az úttörő és DISZ szervezetek közötti átmenet zavartalan megoldására. 1952. május és június között a VIII. osztályokban DISZ alapszervezeteket hoztak létre. Megyénkben május 27-ig már 54 ilyen alapszervezet működött. Ezek a DISZ szervezetek azonban nem érték el a kívánt eredményt, sőt káros hatásai voltak. Egy részük a nyári szünetben megszakitotta tagságát, a középiskolában viszont már az első osztályban 100 %-os szervezettséget, vagyis formális tagságot hozott létre.

A DISZ bizottságok, főleg a megyei, az első időszak — 1950-51-es évek — nehézségei után mind jobban irányították az úttörőszervezetek munkáját. Évente 4-5 alkalommal értékelték az úttörők és iskolások helyzetét, intézkedtek a mozgalom fejlesztése érdekében. A bizottsági ülések dokumentumai, de különösen az 1953. szeptember 26-án tartott DISZ megyei nagyaktíva ülés jegyzőkönyve mutatja, hogy a DISZ megyei bizottsága helyesen látta az úttörők közötti feladatokat. Ezen az ülésen a legfőbb tennivalóként az úttörőcsapatok további szervezeti megerősítését, az úttörő önkormányzat demokratizmusának fejlesztését, a helyenként megtalálható formális eszközök és frázisos nevelés elleni küzdelmet, az úttörők életkorának megfelelő, vidám

élményt nyújtó foglalkozások tartását jelölte meg, és ezek megvalósítására mozgósította az ifjúsági szövetség vezetőit, közöttük az úttörővezetőket is.

Az úttörőélet megélénküléseinek évei

Az úttörőszervezetek fejlődésének fontos állomása volt a DISZ Központi Vezetőség 1954. május 21-23-i ülésén született határozat. A DISZ Központi Vezetőség megállapította, hogy az úttörőszervezet milliós tömegszervezetté nőtt, amely alakulása óta hű segítőtje pártunknak a gyermekek kommunista nevelése terén. Jelentős segítséget ad az iskola oktató-nevelő munkájához, gondoskodik a gyermekek szabad idejének érdekes, hasznos eltöltéséről. Segíti őket iskolai munkájukban, a csapatok sokrétű tevékenységével szoktatja az ifjú úttörőket a társadalmi élethez, a rendszeres munkához, a tanuláshoz. Formálja a gyermekek jellemét, fejleszti tudásukat, fegyelmettségre, munkaszeretetre és sokoldalúságra neveeli őket. A gyermekek szeretik az úttörőmozgalmat, amelyben feledhetetlen élményeket, tapasztalatokat szereznek. A határozat a nemes vonások méltatása mellett azt is megállapította, hogy az úttörőmozgalom egyik legfőbb hiányossága az iskola és úttörőszervezetek összefonódása, a formális tantárgyi és tanulmányi versenyek túltengése, a foglalkozások gyermekmozgalmi jellegének elhanyagolása, a társadalmi bázis viszonylagos leszűkülése.

E jól megalapozott döntésre és az 1953. szeptember 26-i DISZ megyei Nagyaktíva határozatára építve, a DISZ Nógrád megyei Bizottsága 1954. június 19-én a pártoktatók házában ismét nagyaktíva ülésen tárgyalta az általános iskolások és úttörők között folytatott mozgalmi tevékenységet.

Az elhangzott beszámoló értékelte a megye úttörőszervezeteinek helyzetét. A több helyen megtalálható kiemelkedő kezdeményezésekre alapozva, meggyőző érvekkel ösztönzött a hatékonyabb tevékenységre.

A határozatot követően az egyébként is fejlődő úttörőélet újabb lendületet kapott. Még az év tavaszán 1203 úttörő hosszabb ideig tartó brigádmunkával segítette a növényápolást. A tereskei úttörőcsapat példája nyomán egész megyében színpompás úttörőtálatalkozókat rendeztek. Nagy méreteket öltött a csapatok saját erőforrására épülő kirándulás, táborozás. 1954. tavaszán és nyarán 2286 úttörő vett részt többnapos kiránduláson illetve táborozáson. A tél folyamán az úttörőcsapatok nagy részében tartottak élményszerű kirándulásokat és akadályversenyeket.

Az úttörőtevékenység formáinak gazdagodásához, tartalmasabbá és vonzóbbá válásához — a helyes testületi döntések mellett — hozzájárult a hazánk felszabadulása 10. évfordulója megünneplésével együttjáró kedvező körülmény, az úttörők számára szervezett, vonzó akció, a hálazászló-mozgalom.

A DISZ Központi Vezetőség ez alkalommal adományozott első ízben „Kiváló Úttörővezető” kitüntetést a mozgalom kiemelkedő munkát végző vezetőinek. Megyénkbeli Balogh Istvánné (Tar), Bekési Szilárd (Rétság), Galambos Géza (Nógrád), Tamási Aladár (Salgótarján) részesült ez elismerésben. Azóta mintegy 150 úttörővezető kapott a megyében „Kiváló Úttörővezető” kitüntetést.

Az évforduló rendezvényei nem fejeződtek be április 4-én. A rétsági járás úttörőcsapatai még ez év május 1-én nagyszabású seregszemlét tartottak a nógrádi vár tövében, ahová felvirágozott kocsikon hozták a távoli helységek úttörőit. E seregszemléről a II. Rákóczi Ferenc úttörőcsapat felhívást intézett Nógrád megye úttörőilhez, hogy a DISZ II. Kongresszusának előestéjén — 1955. június 14-én 21 órai kezdettel — „Emlékezzünk ifjú hőseinkre és nagy tetteikre” jelszóval gyűjtsanak örömtűzeket. Az úttörők tüzei a DISZ Kongresszus előestéjén valóban fellángoltak.

Ezekben a napokban vették át a kiemelkedő eredményt elérő úttörők első alkalommal a „Kiváló Úttörő” kitüntetést.

Úttörőink életében új színfoltként hatott a „Szabad Nógrád”-ban 1955. szeptember 10-én jelentkező „Úttörő Híradó”, amely több mint egy évig kéthetenként rendszeres tájékoztatást adott az úttörők tetteiről.

Az „Üttörő Jubileumi Év” 1955 decemberétől az úttörőszervezetek tevékenységének új lendületet adott. Az élmények fokozása érdekében az úttörővezetők mind nagyobb figyelmet fordítottak a szervezeti élet szilárdítására, a gyermekmozgalmi jelleg érvényesítésére. Egyre több helyen újították fel és helyezték méltó környezetbe a jelképeket. 73 csapatnak volt ekkor már új zászlója. Gyakoribbá váltak a külsőségekben is impozáns zászló- és úttörőavatások. A felavatott úttörők büszkén vették át az újonnan rendszeresített új igazolványokat.

A Ságvári Endre Kulturális Szemlén 6-7 ezren vettek részt évente. A tanulást segítő formális módszerek helyét fokozatosan elfoglalták az új, hatékonyabb formák. Ezekben az években honosodott meg a szellemi Olimpiász, új tartalommal telítődtek a szakkörök.

Az úttörőszervezetek társadalmi munkája jelentősen meghaladta az előző éveket. Hulladékgyűjtéssel, fásítással, gyógynövényeszedéssel, termelődüszemben végzett közös munkával szerzett anyagiakkal teremtettek alapot a vonzó foglalkozásokhoz. Így a társadalmi munka értelmet kapott és jobban igazodott a lakóhely körülményeihez.

Ezekben az években ismét általánossá váltak az úttörő sporttalálkozók, járási és körzeti bajnokságok. Sporteredményeiket a 60 méteres síkfutás országos csúcsát (7,5 mp) több éven tartó Szentkúti János salgótarjáni úttörő jelképezte.

Évről évre gyarapodott az úttörőtálkozók, táborozások, közöttük a külföldi cseretáborozások száma. 1955-ben 2800 úttörő és kisdobos élvezte a nyári táborozás örömeit.

Legjobb csapataink megkezdtek a Ifjú Mester próbák (természetkutatás, technika, sport, népművészet) követelményeinek teljesítését.

A hazánkat érő elemi csapást úttörőink munkával szerzett fillérjeikkel igyekeztek enyhíteni. A vizslási úttörők 312 Ft-ot a rétsági úttörők 537 Ft-ot fizettek az árvízkarosultak számlájára.

A vonzó úttörőélet egyik biztosítékát jelentette az elméleti és gyakorlati ismereteket nyújtó vezetőképés kiterjesztése.

1955. őszén elkezdődött a csapatgárdisták és ifivezetők csapaton belüli, illetve körzetenkénti képzése.

Ezt a nagyszerű — az 1949-52. évek gyengeségeit már szinte teljesen leküzdő — egészségesen fejlődő úttörőéletet zavarta meg az ellenforradalom vihára.

Tovább a megkezdett úton. 1957—60.

Az ellenforradalom időlegesen az úttörőmozgalom tevékenységét is megbénította. Az ellenforradalmárok és az általuk megtevesztett személyek több helyen megsemmisítették a mozgalom jelképeit, működési engedélyeit. Veszélyessé vált a vörös nyakkendő viselése. Balassagyarmaton 1956. októberében tettelegesen is bántalmaztak vörös nyakkendő viselőket.

Megyénkben az úttörővezetők és úttörők körében erősen érezhető volt a kommunista gyermekszervezet nevelőhatása. Több helyen — Róna-bányatelep, Zagyvaróna, Kisterenye, Pogony stb. — 1956. novemberétől rendszeresen megtartották az úttörőfoglalkozásokat.

Az úttörőmozgalom régi vezetői, a gyermekeket féltő és sorsukért felelősséget érző ifjúsági vezetők, pedagógusok bevonásával, azonnal elkezdtek a gyermekek szervezését, a mozgalom értékeinek átmentését és megalakították a Magyar Órszemcsapatok Szövetségét.

Az Órszemcsapatok Szövetsége igyekezett kapcsolatot teremteni a vidéken dolgozó ifjúsági vezetőkkel, nevelőkkel és ösztönzött csapatok létrehozására. Megyénkben is megalakult az Órszemcsapatok Szövetsége Megyei Intéző Bizottsága és a Nógrádi Népi Ifjúságban felhívást jelentettek meg. A felhívásból kitűnik, hogy az Órszemcsapatok Szövetsége pedagógiai célkitűzése alapján helyes volt. Világosan kifejezte szocialista építésünk és a Népköztársaságunk iránti hűségét.

Szükséges megjegyezni, hogy az Őrszemcsapatok a világos elvek leszögezése ellenére is zavart keltett az úttörőszervezetek politikai pedagógiai folytonossága hangoztatásával és negatív élményt adott a gyermekeknek. A nevelők a helyzetet átlátva, a nagyobb úttörők élményeikhez ragaszkodva kitarítottak az úttörőszervezet mellett és nem csatlakoztak a szervezetekhez. A felhívás megyénkben elutasító visszhangra talált. Ellenvéleményüket különösen hangoztatták az úttörőház vezetői, a megyei lap munkatársai, a karancslapujtói úttörőszervezet vezetői.

A Magyar Őrszemcsapatok Ideiglenes Intéző Bizottsága reálisan értékelte a helyzetét és az 1957. február 17—18-án tartott országos tanácskozáson bejelentette a megszűnését, javaslatot tett a Magyar Úttörők Szövetségének megalakítására.

Az Országos Tanácskozást követően a megyei lapban tájékoztató írás jelent meg, röviddel később 1957. március 17-én a Szakszervezetek megyei székházában tanácskoztak megyénk úttörővezetői az úttörőszervezetek munkájának folytatásáról, újjászervezéséről.

Ezek után egyre gyakrabban lehetett hallani az úttörőcsapatok megnyilvánulásairól. Mind több csapat jelentette be hivatalosan újjáalakulását. Az elsők között deklarálták működésüket a Balassagyarmat Rákóczi úti, Patvarc, Karancsberény, Salgóbanya, Iliny, Salgótarján, Bartók Béla út, Baglyasalia, Nagybatony úttörőcsapatjai. A felsorolás nem fedi pontosan az újjáalakulás sorrendjét, mivel több csapat arra hivatkozva, hogy nem szüntették meg munkájukat, csak később kért új működési engedélyt.

Az úttörőszervezetek helyzetére, újjászervezésére vonatkozó első jelentősebb értékelést a KISZ 1957. október 5-én tartott megyei nagyaktívá ülése adta. Ekkorra már 140 úttörőcsapat mintegy 7000 tagot tömörített soraiba. Ez a szám 1958. február 28-ig az MSZMP agitációs és propaganda osztálya értékeléséig 10 965-re emelkedett. A kisdobos és úttörő korosztályú gyermekek 54⁰/₀-a tagja volt az úttörő szervezeteknek. A gyermekek közvetlen irányítását 573 felnőtt — főleg pedagógus — és 325 ifjú végezte.

Az újjászervezett úttörőszövetség céljaiban nem tért el az ellenforradalmat megelőző korszaktól. Szervezettségben, módszereiben viszont jól hasznosította az úttörőmozgalom 10 éves eredményeit, a legjobb úttörővezetők tapasztalatait.

Rendkívül sokszínű úttörőtevékenység bontakozott ki Balassagyarmat, Salgótarján városok, Karancslapujtó, Nagybatony, Mátranóvák, Zagyvapálfalva, Rétság stb. községek csapataiban szinte minden munkaformát megtalálunk. Naponta születtek hasznos kezdeményezések. A mozgalom vezető szervei több fontos pedagógiai kérdést — közöttük a vezetési demokratizmusát, a társadalom bekapcsolódásának lehetőségeit, az önkéntesség érvényesítését az iskola és úttörőszervezet viszonyát — újraértékelték.

A nevelőmunka hatékonysága érdekében több szervezeti változtatásra is sor került. Ezek közül első helyen kell említenünk a társadalmi bázist jelentősen növelő megyei, járási elnökségek, szervező testületek létrehozását. E fontos testületek tagjai — mintegy ezeregyszáz személy — kimeríthetetlen tapasztalattal rendelkező pedagógusok, társadalmi vezetők, ifjúsági munkások voltak. Eredményesnek bizonyult a próbarendszer bevezetése, a felvétel rendjének megváltoztatása, a magasabbkorú gyermekek vezetői megbízása.

Az úttörőelnökségek, a csapatvezetőségek szervezeti megszilárdításukkal és az új elvek gyakorlati érvényesítésével egyidőben változatos tevékenységi formák, módszerek alkalmazásával hatékony nevelést folytattak.

Előtérbe került a vezetők képzése. A megyéből Csillebércen 1957. és 1958. években 117 úttörővezetőt képeztek. Az úttörő megyei Elnökség 1957-ben elindította a csapaton belüli tanfolyamszerű őrsvetetői és rajzvetetői képzést. 1958. telén Balassagyarmaton augusztus 10-20-ig Ráoson felnőttvezetőképző tanfolyamot, illetve tábort szerveztek. A tábori őrsvetetőképzés 1959-ben még megyei szervezésben történik Ráospusztán, Salgón és Egerben, de 1960. nyarától a megnövekedett létszám miatt már járási őrsvetetőképző táborok működtek Szorospatakon, Rónabányán és Nógrádon. E táborokban egy-egy nyáron 260-280 őrsvetető sajátította el a megbízatása teljesítéséhez szükséges ismereteket.

Az úttörők számára nagy élményt jelentett az újonc-, majd a további próbafokozatok letétele. A fogadalmat tett úttörők a mozgalom történetében először szép vázsonkötéses fényképes úttörőigazolványt kaptak. Egyre vonzóbbak lettek az úttörő-avatások, amelyekkel egyidőben igen sok csapatban zászlót is avattak.

Az úttörőcsapatok helyzetét, szervezeti fejlődését jól érzékelteti az alábbi néhány számadat:

	1957. okt. 1.	1958. okt. 1.	1959. okt. 1.
Úttörőcsapatok száma:	111	160	160
Úttörők száma:	4500	8200	9327
Kisdobosok száma:	3200	7500	5945
Csapatokban dolg. pedagógusok száma:	—	500	664
Csapatokban dolg. ifivezetők száma:	—	317	480
Csapatotthonok száma:	—	23	33

A csapatok közhasznú és társadalmi munkája az 1956. előtti kedvező állapotokat megtartva, illetve továbbfejlesztve több új vonást mutatott. A mezőgazdaságban kialakult a kollektív munkakönyvváltás gyakorlata, úttörőszövetkezetek jöttek létre. részt vállaltak a mezőgazdasági növényvédelemből. Több csapatnál úttörőotthont létesítettek. Az országos hulladékgyűjtő verseny keretében 17 traktorhoz elegendő vasat gyűjtötték össze.

A megyei Úttörő Elnökség 1958-ban meghirdetett Gyermekművészeti seregszemléjének bemutatón több mint 80 úttörőcsoport vett részt. A gyermekek iskolán kívüli esztétikai nevelésének koordinálására 1959-ben megalakult a „Megyei Gyermekművészeti Tanács”. A Tanácsköztársaság 40. évfordulójára megrendezett gyermekművészeti szemlére már szinte minden csapat készült. Nagy sikere volt a Balassagyarmaton és Salgótarjánban megrendezett megyei bemutatóknak. A Csillebércen június 21—24-én megtartott versenyen négy salgótarjáni úttörő aranyérmét kapott.

A táborozások 1957-től új színnel gazdagodtak, megjelentek a sátoztáborok, 1952. nyarán már 52 csapat vitte a gyermekeket önálló táborba. Tíz úttörőcsapat országjáró nagytúrára vállalkozott. Így úttörőink bejárták szinte az egész országot.

Az úttörőszervezetek munkáját igen tartalmassá tette a Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója tiszteletére meghirdetett forradalmi nyomolvasó mozgalom, melyet megyénkben is a Forradalmi Nyomolvasó Parancsnokság irányított. Az éves program állomásait alkotó kutatómunka, Hősök Könyvének készítése, vándoroltatása, Budapestre kísérése, a járási úttörő találkozók rendezése, a II. Országos Úttörő Találkozóhoz való részvétel egy nagy folyamattá összeolvadva minden úttörő és kisdobos számára gazdag élményt nyújtott. Ezt a nemes átélést fokozta a következő év 15 vállalásának teljesítése, a III. Országos Úttörőtalálkozó várása.

Az úttörőcsapatok izgalmas éveket maguk mögött tudva, sikertől és kudartól kísérvé, tapasztalatokban gazdagon érkeztek 1960-hoz, a zavartalan fejlődés évtizedéhez.

Jegyzetek

A felhasznált forrásanyag lelőhelye:

I. rész. Az úttörőmozgalom első lépései Nógrádban.

MSzMP Nógrád megyei Bizottságának Archivuma, MADISz iratok; uo. 9. ó. e. 2225. sz.; 32. ó. e. 511, 2019, 2020, 2395 8. sz.: 36. ó. e. 442, 503, 1999/27. sz. iratok; Nógrád megyei Levéltár, Nógrád m. Tanfelügyelőjének iratai 444 1948. sz.; Nógrádi Ujság 1948. március 14, május 7, május 22-i számai; Szabad Nógrád 1948. szept. 2-i száma; Úttörővezető 1947/2-3, 1948 1-2, 4-5, 5-6. számai; Nevelésügyünk húsz éve Bp. Tankönyvkiadó 1965. 187. old.; A Salgótarjáni Áll. Gimnázium Évkönyve az 1946-47 és 1947-48 tanévről; 25 éve rendületlenül — Bp. Ifiúsgyi Lapkiadó V. 1971. 48-49. old.; 20. születésnap. Bp. Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnöksége 1965. 9. old.

II. rész. Az úttörőszervezetek tömeges alakulása.

MSzMP Nm. Biz. Archivuma, 32. ó. e. 2395/5, 1954. D. 12/2, 1588-1/1949, 149/1949,

1354/12/2, 21/7, 21/4, 2063, 135. számok; Nógrád megyei Levéltár, Nógrád m. Tanfelügyelőjének iratai 444/1948, 1388/1949, 1526/1949, 1530/1949, 1588/1949. számok; Szabad Nógrád 1948. dec. 2., dec. 25., 1949. február 3-i számai; Úttörővezető 1948/5-6 száma; Az iskolák államosítása Bp. Magyar VKM kiad. 1948.

III. rész. Úttörők az egységes ifjúsági szövetségben.

MSzMP Nm. Biz. Archivuma 1333/22/6, 1354/12/6, 140/1949, 1355/35/13, 1355/37/6, 13555/33/10, 1355/19/5, 1355/8, 1358/22/6, 1358/43/5, 1358/50/3, 1360/12, 1366/18, 19, 1367. számok; július 15-i számai; Eleven erő. A KISz Történelmi Emlékkülése. Bp. Kossuth kiadó, 1969.

IV. rész. Az úttörőélet megélénkülésének évei.

MSzMP Nm. Biz. Archivuma 1357/5/14, 1396/3/3, 1395/48/2, 1359/163/3, 1396/2/4, 1395/14/2, 1388. számok; Szabad Nógrád 1954. szept. 1., 1955. máj. 11., dec. 7., 1956. márc. 28., június 13., augusztus 1-i számai; Úttörővezető 1954/6, 1955/5. számai; Úttörőnapár az 1960-1961. évről. Bp. Ifjúsági Kiadó, 159. old.; 20. születésnap. Bp. A Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnöksége 1965. 40. old.; Úttörőélet Nógrádban. Salgótarján KISz Nógrád m. Bizottsága 1970. 15. old.; a rétsági úttörőcsapat adatszolgáltatása.

V. rész. Tovább a megkezdett úton.

MSzMP Nm. Biz. Archivuma 1957. D., 1958. D., 1959. D., 1960. D. számok; Szabad Nógrád 1957. márc. 6., márc. 23-i számai; Nógrádi Népujság 1957. jan. 26., nov. 20., 1958. jan. 4., márc. 8., márc. 12., okt. 29., dec. 17., 1959. jan. 7., ápr. 22., máj. 1. június 3-i és 1960. nov. 9-i számai; Úttörővezető 1957/9-10 és 11. számai; Úttörőélet Nógrádban. Salgótarján KISz Nm. Biz. 1970. 16. old., 37. old.; Előre az úttörőcsapatok megújulásáért. Bp. Magyar Úttörők Szöv. Orsz. Vezetősége, 1957.; A Magyar Úttörők Szövetsége Tájékoztatója, Bp. 1959. II. szám.

Dokumentumok az úttörőmozgalom Nógrád megyei történetéhez

1.

Beszámoló Salgótarján első úttörőcsapatának megalakulásáról (1947.)

A 99. sz. Szondi György Úttörőcsapat 1947. március 2-án alakult meg. Csapatparancsnok: Vadászy Bertalan áll. gimn. tanár. Csapattitkár: ifj. Vukovári Gábor, csapat titkárhelyettes: Kazarecki Kálmán.

A csapat vezetősége beolvasztotta a bánya területén szervezésben lévő csapatot is. Csapatunk 1947. május 8-án kapta meg a működési engedélyt. Beszerveztük a polgári iskola és az acélgyári ált. iskola tanulóinak egy részét. Az előbbiből mintegy 50, az utóbbiból 70 növendék jelentkezett. A csapat létszáma mintegy 200 fő.

A csapat életébe bekapcsolódott pedagógusok: Versényi Edit ált. isk. tanítónő, Vincellér Vilmos áll. gimn. tanár, Bajóczki János áll. polg. isk. tanár, Krajnák Tibor ált. isk. tanító, valamint Szász Jánosné áll. gimn. tanárnő.

A csapat vezetősége szoros kapcsolatot tart fenn a különböző társadalmi egyesületekkel, pártokkal és vállalatok vezetőségével. . . Pénzbeli támogatásban a pénztári jelentésben felsorolt közületek részesítették a csapatot.